

A HADTÖRTÉNETI MÚZEUM ÉRTESÍTŐJE

*Acta
Musei
Militaris
in Hungaria*

4.

„Kard és Koszorú”

Ezer év magyar uralmi és katonai jelképei

KINCSES KATALIN MÁRIA

„Így ragyogjon Sopron is régiségeivel...”

Hatalmi jelképek, a város reprezentációja a XVII. századi
soproni országgyűléseken

Sopron szabad királyi város kora újkori hivatalos címeréről, illetve címereiről eddig meglepően kevés hiteles, egykorú naptár-, metszet-, oklevél- és nyomtatványábrázolást ismerünk. Az 1622-es adományozás előtti címerről hatot s az ezt követőről is csak négyet.

A Bécsben 1562–1708 között rendszeresen kiadott naptárak címlapján, a jobb alsó sarokban, Pozsony mellett, Bécs, Kismarton és különböző alsó-ausztriai városok látképei között Soproné is szerepel. A 27×27 mm nagyságú kép előterében megfigyelhető a más források alapján eddig 1573. évinek datált címerábrázolás.¹ A kicsiny méret ellenére jól kivehető a címer, rajta a köcsipkés városfal három toronnyal, a két karcsú, szélső torony fölött egy-egy csillaggal, a középső, Tűztorony előtti falszakaszon a nyitott bejárat.² A középkorban a városiasodást általában jelképező háromtornyos városfal már megtalálható az 1340-ben Károly Róbert magyar király (1308–1342) által Sopronnak adományozott pecséten, a két csillag motívuma pedig 1411-től az úgynevezett kisebb pecséten szerepelt.³

A következő ábrázolás a Lackner Kristófot⁴ (1571–1631) ábrázoló festményen látható,⁵ amely 1602-ben Prágában készült, ismeretlen festő műhelyében, nemességének megszerzése alkalmából. A kép bal alsó sarkában látható a három köcsipkés, tornyos (a két szélsőn csillaggal) várfalat ábrázoló városi címer. Egy Sopron város látképét ábrázoló rézkarc,⁶ amely 10,5×7,5 cm nagyságú és 1610 körül keletkezett, szintén Lackner

1 Mollay Károly: Középkori soproni naptárak. Soproni Szemle (a továbbiakban: SSz.), 1962. 215–217.

2 Uo. 217. és Csatkai Endre: Soproni látóképek (veduták) 1890-ig. In Dercsényi Dezső (szerk.): Sopron és környéke műemlékei. Magyarország műemléki topográfiája sorozat, 2. kötet. Győr-Sopron megye műemlékei. 1. rész. Budapest, 1953. (A továbbiakban: SKM.) 120–126.

3 Horváth Zoltán: Sopron város új címere. SSz., 1971. (A továbbiakban: Horváth 1971.) 131. – A Károly Róbert által adományozott pecséten ezen kívül a várfalon öt csücsíves ablak, öt orom köcsipkével látható. Irodalom: Házi Jenő: Sopron város címere. In Heimler Károly (szerk.): Sopron topográfiája. Sopron, 1936. 79.; Házi Jenő: A városi kancellária kialakulása Sopronban. SSz., 1956. 214.; Gömöri János: Az 1340. évi soproni városi címer: a védőszentek ikonográfiai meghatározása. SSz., 1990. 336–340.; Mollay Károly: A címervita. SSz., 1990. 149–154.; Horváth Zoltán: Válasz Mollay Károly: A címervita cikkére. SSz., 1990. 331–332.; Gecsényi Lajos (szerk.): Községi és városi pecsétek Győr-Moson-Sopron megyében a XVII–XVIII. században. Győr–Moson–Sopron Megye Levéltára. Győr, 1996. 229.

4 Az ötvösmester és jogtudós 1604–1611 között Sopronban városbírói, majd 1613–1631 között polgármesteri tisztséget viselt.

5 Horváth Zoltán: Sopron város címerei a történelmi események háttérében. Sopron, é. n. [1992]. (A továbbiakban: Horváth 1992.) III. sz. képmelléklet. 5. sz. kép. Lackner Kristóf jogi pályafutásáról, műveiről lásd: Grüll Tibor: Lackner Kristóf ismeretlen jogi jegyzetei. SSz., 1993. 70–73.

6 Közli: SKM 121.

Kristófhhoz köthető, sajátkezű alkotása. Rajta a városcímer több mint 50 százaléknyi részt foglal el, az említett naptárábrázolásokról pedig annyiban tér el, hogy a kőfalat sem nyitott, sem csukott kapu nem töri meg, s a címet babérkoszorú veszi körül, fölötté felirattal: „Tvrris et fortitudo mea Deus”. Ugyancsak Lackner Kristóf készítette el 1613-ban, ún. emblematikus-hieroglifikus királytükreben ennek a címernek a korabeli, ötvösmesterek számára összeállított, szakmai kézikönyvekben előírt ábrázolási szabályok által diktált, ennek következtében matematikai pontossággal egybeszerkesztett változatát, melyet részletes magyarázatokkal is ellátott.⁷ A mű címlapján a magyarországi szabad királyi városok címere, így Soproné is szerepel, s a belső oldalakon pedig magyarázatként olvasható: „Így ragyogjon Sopron is régiségeivel, tiszta egével, bő rétéivel, urai kiválóságával, jó adminisztrációjával, falai erősségével, szőlőskertjeivel, szőlői nagyszerűségével.”⁸ A címeren a középső toronynál nyitott kapu látható, Lackner Kristóf magyarázata szerint a város polgárai (szimbolikus értelemben is) rajta keresztül járnak ki-be. Végül, a polgármester „Maiestatis Hungariae Aquila” című, 1619-ben készült munkáját említjük meg, melyben a magyarországi szabad királyi városokat címerükkel együtt ábrázolja. Sopront a várost ábrázoló látképen kívül egy földgömbbe rajzolt városi címer jeleníti meg, a földgömbön pedig egyfejű sas ül.⁹

Az új városcímer ábrázolása és leírása természetesen az 1622. évi adományozó oklevélben részletesen szerepel.¹⁰ Michael Zakarias 1700-ban készült rézmetszetén ugyancsak ez a címer található.¹¹ Változtatásként kibővült a Habsburgok kétfejű sasával, mint sisakdíszszel. A sas mellén az uralkodópár monogramjai láthatók: F és E betűk, Ferdinánd és Eleonóra jelentéssel. Az 1622. évi adományozást követően természetesen új pecsétnyomó is készült, a kör alakú nagypecsét köriratát immáron kétfejű sas tagolta, ovális pajzsban háromtoronyú, nyitott kapujú várfallal, ami egészen 1840-ig volt használatban.¹² Ezt a változatot örökölte meg az a fából faragott, XVIII. századi (pontosabb dátumot nem ismerünk) városcímer is, amely valószínűleg a régi városháza tanácstermében volt, s ma a Soproni Múzeum tulajdonában van.¹³ Rajta változatlanul a háromtoronyos várfal látható, a két szélső, karcsúbb torony fölött egy-egy csillaggal. Felirata: „Sola sustentatur, respublica et iustitia”.¹⁴ Végül meg kell említenünk, hogy ez a címer három különböző, ám ugyanazon fametszet alapján készült XVIII. századi céhes mesterlevélben is fennmaradt.¹⁵

A főlisortott címerábrázolásokat egy újabbal gyarapíthatjuk. Bél Mátyás pozsonyi evangélikus lelkész, líceumi igazgató, történétíró (1684–1749) „Notitia Hvngariae novae historico-geographica” című államelméleti művének Sopron vármegyéről és a Sopron

városról szóló része, amely 1718–1743-ban folyamatosan készült, nem tartozik a szerző által nyomtatásban megjelentetett öt kötet közé. Az eddig fellelhető kéziratos példányok egyikében,¹⁶ az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattárában található, Bél Mátyás javításaival, átírásaival és kiegészítéseivel ellátott forrásban, az egybefűzött lapok közül került elő a soproni városcímer kézzel rajzolt és festett ábrázolása. A címerábrázolás az alábbi sorokat tartalmazó latin nyelvű leíráshoz tartozik:

„Amikor néhány év elteltével (jegyzetben: Tudniillik 1681-ben) Lipót újra országgyűlést hirdetett meg (ti. Sopronban), azzal nem is annyira a királyságon, mint inkább a városon szándékozott segíteni. Azonkívül ugyanis, hogy a tornyot, melyet akkor állítottak helyre, rézzel fedette be, megújítva a törvényt, engedélyezte a soproniaknak a külföldiekkel való borkereskedelmet is. Ezenkívül a királyné akkori megkoronázása, ez a fenséges esemény (jegyzetben: Ezen az országgyűlésen koronázták meg Eleonóra Teréziát), a nádor (jegyzetben: Esterházy Pál nádor) frissiben való megválasztásának fényes mozzanata, továbbá a császárnak és az előkelők a városunkban való hosszas időzése mindenképpen azzal hozható kapcsolatba, hogy a királynak a polgárok iránti jóindulata tovább növekedett.”¹⁷

Bél Mátyás sorait olvasva fölmerül a kérdés, hogy az 1622. évi címerképhez miért nem az az évi soproni országgyűlésnek és az adományozást kísérő eseményeknek a leírását, s miért az 1681-es diéta történéseit kapcsolja. Ha ily módon, utalásszerűen párhuzamba állítja vagy összekapcsolja a város eme két politikai szerepvállalását, milyen logika, szempontok, indokok alapján teszi? Az idézett uralkodói jóakarat gesztusát hogyan értékelte, értelmezte a városvezetés az országgyűlések során? Milyen politikai, diplomáciai lépések készítették elő, indokolták? Milyen következményei voltak a város további életében, politikai döntéseiben? S végül, a város érdekeinek érvényesítése a két országos, sőt – mivel mindkét esetben uralkodói koronázás is történt – európai jelentőségű diplomáciai eseménysorozat közepette hogyan fejeződött ki a reprezentáció síkján? Föltett kérdéseink teljeskörű és részletes megválaszolására jelen keretek között nem vállalkozhatunk, csak arra, hogy az országgyűléseknek a látványosság terén, a reprezentáció síkján is kifejeződő epizódjait vegyük számba.

A XVII. században Sopron szabad királyi város négy alkalommal: 1622-ben, 1625-ben, 1634–1635-ben és 1681-ben adott helyet országgyűlésnek.¹⁸ Ezt megelőzően 1553-ban, amikor a város I. Habsburg Ferdinánd (1503–1564) német-római császár, magyar és cseh király és fiainak, Miksa, Ferdinánd és Károly jelenlétének következtében biro-

7 „Coronae Hungariae Emblematice Descriptio Authore Christophoro Lackner... 1613.” Megjelent Jakob Winter kiadásában, 1615-ben, Lauingenben. Vö.: Szabó Károly: Régi magyar könyvtár. 3. kötet. Budapest, 1896. 1156. sz.

8 Kovács József László fordítása. Kovács József László: Emblematika, hieroglifa, manierizmus. (Fejezet Lackner Kristóf művészi világából.) SSz., 1971. 10–11.

9 Kovács József László: Lackner Kristóf és kora (1571–1631). A Soproni Szemle kiadványai, új sorozat. 6. sz. Sorozatszerkesztő Mollay Károly. Sopron, 1972. (A továbbiakban: Kovács 1972.) 108.

10 Horváth 1922. 44–45. II. sz. melléklet. 4. sz. kép.

11 SKM 122.

12 Gecsényi: i. m. 229.

13 Horváth 1992. IV. sz. képmelléklet. 7. sz. kép.

14 Idézi Horváth 1971. 131.

15 Rózsa György: Sopron látképeiről. In Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatai Endre emlékére. A Soproni Múzeum kiadványai, 2. kötet. Sopron, 1996. 204–205.

16 Matthias Bél: Descriptio Comitatus Semproniensis. Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, Batthyány-gyűjtemény. Categoria X. Codices historici, geographici, literatura hungarica. Hist. I. yy. Fol. 93–94. A kéziratos katalógusba vette: Szekesle N. László: Bél Mátyás kéziratos hagyatékának katalógusa. Budapest, 1984. 225. számon. 82–83.

17 Bél Mátyás: Descriptio Comitatus Semproniensis / Sopron vármegye leírása. I. rész / Teil I. Szerkesztette, a mutatókat és a jegyzékeket összeállította, a tárgyi jegyzeteket készítette Kincses Katalin Mária. A latin szöveget gondozta Déri Balázs, Földváry Miklós és Tóth Gergely. A szövegkritikai jegyzeteket készítette Déri Balázs. Fordította Földváry Miklós és Tóth Gergely. Sopron város történeti forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. Sorozatszerkesztő Szende Katalin. C sorozat, II. kötet. Budapest–Sopron, 2001. Különleges rész: Sopron Vármegye szabad királyi városai, várai, kastélyai, mezővárosai és birtokai avagy uradalmi. I. tag: Sopron vármegye szabad királyi városai. I. szakasz: Sopronról. XIV. §. Egyéb sorscsapások. (S. a.) – Bél Mátyás az 1622. évi eseményeket és az országgyűlést leíró részben nem szólt a címeradományozásról.

18 Szempontunkból az 1634–1635. évi országgyűlés kevésbé fontos, nem történt koronázás, nádorválasztás, nemzetközi visszhangja a többihez képest kisebb volt.

dalmi szintű eseménysorozat színtere volt.¹⁹ Sopron ekkor négy országos vásár megtartására kapott kiváltságot. A város számára politikai és gazdasági szempontból egyaránt sikeres eseménysorozat együtt járt a korabeli nemzetközi információs vérkeringésbe történő bekapcsolódással is. Kovács József László kutatásainak eredményeképpen tudjuk, hogy a politika híreivel való ismerkedés, a kor színvonalának megfelelő, korszerű tájékoztatás és tájékozódás eszközeiként a korabeli hírlevelek megismerésének, megszerzésének technikája, útjai Sopronban az 1520-as években rajzolódtak ki. A külföldön járt kereskedők, katonák, tanárok, diákok hozták-vitték a híreket és a hírleveleket az alsó-ausztriai és más, a birodalomhoz tartozó, valamint a németországi és a németalföldi városok és Sopron között. A nyomtatott hírlevelek, a Neue Zeitung-ok könnyebben, szélesebb kör számára is elérhetőek, beszerezhetőek voltak, többek között azért, hogy a helyi vásárokon meg lehetett őket vásárolni.²⁰ Ami pedig mindennek konkrét, helybéli lecsapódását jelentette, elmondható, hogy a külső tanácsosok szorgalmazták a város ügyeiről történő, szélesebb körre kiterjedő, megfelelő tájékoztatást oly módon, hogy első ízben 1529-ben (majd 1530-ban ezt megerősítve) az éves közgyűlési jegyzőkönyvben rögzítették: a város jogait és szabadságait a polgároknak ismerniük kell, ezért azokat a magisztrátus és a külső tanács képviselői előtt évente egyszer nyilvánosan olvassák föl.²¹ A XVI. század közepétől a hírlevelek mind szélesebb körben terjednek el Sopronban, s ezzel párhuzamosan a város életét érintő belső és külső történéseket már folyamatosan, naplószerű formában rögzítették a tanácsüléseken.²²

Sopron a XVII. század hajnalára érkezve rangban nemcsak városi privilégiumrendszerének, gazdasági kapcsolatainak, megszilárdult intézményrendszerének,²³ kulturális kisugárzásának köszönhetően illeszkedett az örökös tartományok városai vagy akár az észak-itáliai városok közé,²⁴ hanem a mindehhez ekkor már magától értetődően kapcsolódó információs források és fórumok tudatos alkalmazásával és működtetésével is. Mindez egybeesett ugyanakkor egy megfelelően képzett, magas szinten iskolázott, nemcsak a helybéli ügyekben jártas, hanem a nemzetközi történésekről is mindenkor napra készen informált városvezető elit kinevelődésével, melynek legismertebb és legnagyobb befolyással, hatással rendelkező tagja, vezetője volt az említett Lackner Kristóf. Országos ügyekben való részvétele az 1600. évi pozsonyi országgyűlésen kez-

19 Kovács József László: Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein / Faut Márk és Klein Menyhért krónikája (1526–1616). Sopron város történeti forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. C sorozat, 1. kötet. Sorozatszerkesztő Szende Katalin. Sopron–Eisenstadt, 1995. (A továbbiakban: Faut krónika.) 39., 106–107.

20 Kovács József László: Hírlevelek és Neue Zeitungen Sopronban a 16–17. században. SSz., 2000. (A továbbiakban: Kovács 2000.) 21–22.

21 Az 1529. évi Közgyűlési jegyzőkönyvben: „Item ein ersame gmain hat petracht, das man alle jar vor radt und gemain verlossen soll alle freyhait, so die Stadt Ödnburg hat, damit der gmain awch wiß darin czu hallttn.” Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. II. rész, 2. kötet. Végrendeletek, közgyűlési jegyzőkönyvek, polgárkönyvi feljegyzések és különféle számadások 1400-tól 1541-ig. Sopron, 1931. 211. – Az 1530. április 25-iki Közgyűlési jegyzőkönyvben: „Item ain gmain hat betracht, das man all jar vor rat vnd gemain verlesen soll all statfreyhaiten, damit sich der gemain man auch west darnach zu richten.” Uo. 216.

22 Kovács 2000. 23.

23 Konkrétan ez a magisztrátus és a külső tanács hatáskörének XVI. század közepén történő elkülönítését jelentette. Tirnitz József – Szakács Anita: Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái. I. kötet. 1533–1554. Sopron, 1996. Előszó. 7–11.

24 Hiller István megfogalmazásában. Hiller István: Fénykor és politika egység elé. Előjáróban. SSz., 2000. 4.

dődött, ahol mint városi követ vett részt. Az ezt követő két évben rendszeresen küldték Pozsonyba és Bécsbe a város gazdasági ügyeit intézni és politikai kapcsolatrendszerét építeni.²⁵ Tevékenységének legfontosabb közvetett és egyben közvetlen politikai eredménye az lett, hogy Habsburg Rudolf császár és magyar király (1552–1612) megerősítette a hét tárnokjogú város között Sopron pereinek tárnokszéki fellebbviteli jogát is.²⁶ Lackner Kristóf követársaival, a krónikáíró Faut Márkkal, valamint Szentbertalany Menyhérttel és Mathias Cramerral az 1604 februárjában-májusában zajló pozsonyi országgyűlésen a magyarországi szabad királyi városok szószólójaként lépett föl a protestánsok vallási sérelmeinek hangoztatásával, válaszul a császár tervezett török elleni hadjáratának finanszírozására szolgáló 100.000 dénáros hadiadó kivetésére.²⁷ A város vezetői hamarosan a meglévő politikai erőviszonyok helyes felméréséről, Bocskai István (1577–1606) törekvéseinek, politikai céljainak és ezek súlyának megértéséről tettek tanúbizonyságot, amikor egyértelműen a protestáns felekezet érdekeinek érvényesítése mellett foglaltak állást – mindezt a város feltétlen királyhűségét erőteljesen hangsúlyozva tették.²⁸ Ugyanakkor szembenéztek a török terjeszkedés feltartóztatásának terhével, felismerték, hogy a mindezt elősegítő adóteher elviseléséhez a belső nyugalom fenntartása és a gyarapodás szükséges. A XVII. század első két évtizedében Sopron falait megerősítették, melynek igen magas költségeit az adóbevételekből fedezték. Így a városi vezetők politikájának célja ebben az időszakban a mindennek keret adó érdekérvényesítés volt.

A neves ötvösdinasztiából származó Lackner Kristóf már tanult mestersége révén is tudatában volt az uralkodói, katonai, városi jelképek, szimbolikus megjelenítési formák jelentőségének. Az alábbi példákon keresztül igyekeztünk bemutatni e koncepció gyakorlatban történő megvalósítását, bizonyítván, hogy minden lehetséges eszközzel és módon igyekezett a városi jelképeket Sopron politikai propagandájának részévé tenni, s ennek jelentőségéről, távlati hasznáról a városvezetést meggyőzni.

Az 1604. február 6-iki tanácsülésen elhangzott,²⁹ hogy Lackner Kristóf Tudós Tár- saságot kíván létrehozni a város tudományos élete felvirágoztatásának érdekében – ennek háttérében véleményem szerint többek között az 1557-ben létrehozott, 1584 óta szünetelő „latin iskola”, az evangélikus líceum újbóli megindításának (tanári gárda felállítás, pénzügyi alapok megteremtésének) terve állott.³⁰ Azáltal, hogy a lefektetett alapszabályokat a város nagyobbik pecsétjével erősítették meg, nemcsak a politikai szervezkedés látszatát kívánták elkerülni,³¹ hanem egy önálló, független (tudományos

25 Kovács 1972. 16–25.

26 Horváth 1992. 39.

27 Faut krónika, 69–70., 133–134.

28 Grüll Tibor: Lackner Kristóf beszéde Sopron város dicséretéről (1612). Lymbus. Művelődéstörténeti Tár. III. Szerkesztette Monok István és Petneki Áron. Szeged, 1991. (A továbbiakban: Grüll 1991.) 93. – Sopron történetéről a Bocskai felkelés idején lásd: Prickler, Harald: Verlauf und Folgen der Bocskay Rebellion im österreichisch-ungarischen Grenzraum. In Internationales Kulturhistorisches Symposium. Mögersdorf, 1969. 157–172.

29 Tanácsjegyzőkönyvi bejegyzés. 1604. február 6. Idézi: Kovács 1972. 47.

30 Az evangélikus líceumot 1606-ban sikerült újból megnyitni. Faut krónika, 140.

1584-ben minden evangélikus iskolamestert elküldtek, így a líceum működése képtelenné vált. Fabiny Tibor: A soproni evangélikus líceum története (1557–1908). In Györfey Sándor – Hunyadi Zoltán: A soproni líceum. Budapest, 1986. 22. – Az iskola Bocskai hadainak támadásakor 1602-ben leégett. 1606-ban aztán egy átmeneti szükségiskolát nyitottak meg a Hátsókapunál. Bán János: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron, 1939. 129.

31 Kovács 1972. 47.

jellegű) legitim intézményt hoztak létre. A személyes kapcsolatok mellett a külföldi protestáns egyetemekkel, tudós társaságokkal és akadémiákkal való együttműködést ily módon Sopron város egyik testülete tartotta fenn, szuverén módon.

A XVII. század első évtizedében a város katonai szempontú megerősítését szorgalmazta és végeztette el. Első lépésként 1608-ban „...az ősi várostornyot itt Sopronban szépen renoválták, és a polgármester, a városbíró és valamennyi tanácsnok nevét elhelyezték a legfelső aranyozott toronygombban, azon urakét, akik ebben az évben a várost vezették.”³² Elhelyezték a gömbön a városi címet is, a gömbre pedig egy egyfejű sast ültettek, ami kiváltotta magisztrátus és a külső tanácsosok ellenkezését³³ – valószínűleg már ekkor a kétfejű császári sasra asszociáltak. Lackner Kristóf feleletként „Maiestatis Hungariae Aquila” című munkájában, melyben a magyarországi szabad királyi városokat és címereiket ábrázolja, kifejtette: az egyfejű sas a Római Birodalom jelképe volt, a teológiai munkákban pedig János evangélistát jeleníti meg. Mindvégig a világ feletti uralom, vagyis általában a hatalom jelképe. Ugyanakkor a szerencsés jóslat szimbóluma is.³⁴ Ennek következtében a földgömbön ábrázolt címer fölött a sas a város erejét, szuverenitását hirdeti a Sopronban megfordulóknak.

A Tudós Társaság 1612. évi közgyűlésén a városháza Fő téri épületében, a Társaság könyvtárszobájában tartott beszédében Lackner Kristóf ráirányította a tagok figyelmét a városház építéskor, a várak mellett Nagyboldogasszony-templom 1532. évi elbontásakor előkerült, a városházára szállított római kori, márványba vésett feliratokra. Ezzel kapcsolatban Sopron egykori híres voltáról szólt, s megjegyezte, hogy „...szinte senkit sem találni, akik Sopron városának hírnevét, alapítását vagy fekvését bármely módon megörökítve az utókorra hagyta volna...”³⁵ A leírt terjedelme alapján legalább másfél-két óra időtartamra becsülhető beszédben a város presztízsének, hírnevének jelentőségét hangsúlyozta. Kiemelte országos szempontból határváros voltát is: ezért van körülveve árokkal, sáncokkal, falakkal.³⁶ A városházán őrzött kiváltságlevelekről szólva a rajtuk található címerekre, tehát az oklevelek hitelességére és érvényességére, ennél fogva általában a városi privilégiumokra, a megszerzett jogokra, a bennük rögzített kereskedelmi kiváltságokra hívta föl hallgatóságának a figyelmét.³⁷

A városház építéskor (1615–1618 között) a kapukra, a városháza renoválásakor a nyugat felé eső külső falra a város és az ország címerét festették,³⁸ a külső és a belső falfelületekre pedig feliratokat és emblémákat helyeztek el. Kőszegi Mátyás 1615-ös emblémagyűjteményének ajánlása már a soproni magisztrátusnak szólt.³⁹ A városházák falára festett emblémasorozatok alkalmazása Európa-szerte nagyobb mértékben a XVII. században terjedt el, kiindulópontjai az 1615–1617-ben Regensburgban és Velencében elterjedt emblematikus ábrázolások voltak – a soproni feliratok és ábrák ebből a szem-

pontból korai megjelenésük miatt is jelentősek.⁴⁰ A Tűztorony bejárata fölé, 1619-ben a városi címer helyére pedig a Belváros felé eső, akkor még beépítetlen térre nyíló részre a magyar királyság címere is fölkerült.⁴¹ A továbbiakban a XVII. század folyamán és a XVIII. század elején szokásban maradt a város frissen renovált kapui fölé ábrákat és feliratokat festeni, melyek fontosabb politikai eseményekhez kapcsolódtak, az uralkodói hatalom és Sopron erejét hirdetve.⁴²

A XVII. század első évtizedétől Európa-szerte már igen nagy publicitása volt a rendkívüli eseményeket és az udvari élet történéseit bemutató, rendszeresen megjelenő nyomtatott hetilapoknak. Az olcsó Neue Zeitung-ok könyvformátumban egybekötött változatai is ebben az időszakban tűntek föl a hazai városokban. Az 1620-as években a hírlevelekben megnőtt a magyarországi politikai eseményekről szóló tudósítások száma.⁴³ A Soproni Levéltárban fennmaradt korabeli, kézzel írt újságcikkmásolatok rendszeresen készültek a magisztrátus tagjai számára.⁴⁴

A magyarországi eseményekről szóló korabeli tudósítások homlokterében a Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) által indított, a Magyar Királyság függetlenségét, egységét célként kitűző politikai mozgalom, az ehhez kapcsolódó diplomáciai és katonai események állottak. A Habsburg császári udvar 1614 tavaszán Linzbe hívta a fennhatósága alá tartozó országok és tartományok rendjeit, hogy az erdélyi fejedelem ellen indítandó hadjáratára pénzt szerezzen, hangoztatván, hogy ellenkező esetben Bethlen fog támadni az őt támogató török hadak segítségével. A fegyveres konfliktus lehetőségét azonban a Thurzó György nádor (1609–1616) és Náprágy Demeter (1556 k.–1619 k.) kalocsai érsek által vezetett magyar politikai elit elhárította. Az évtized végén azonban már a német Protestáns Unió és a Katolikus Liga mögé fősorakozó államok és tartományok közötti érdekellentétek miatt európai méretű konfliktusrendszer bontakozott ki. Elkövetkezett a harmincéves háború kelet-európai szakaszának nevezett katonai támadássorozata, melyben Bethlen Gábor fejedelem fellépése, politikája természetesen állásfoglalásra kényszerítette a magyar politikusokat, rendeket, közöttük Sopron vezetését is.⁴⁵ Ebben az időszakban, 1619-től a Németországból származó háborús tudósítások hírlevelek formájában folyamatosan, nagyobb mennyiségben érkeztek Sopronba,⁴⁶ s 1620 tavaszára a városvezetés a nemzetközi és a helybéli (országos és szűkebb területen a vármegyei) hatalmi erőviszonyoknak megfelelően foglalt állást, II. Ferdinánd (1578–1637) császár és magyar király és az őt szinte egyedül támogató Sopron

32 Faut Krónika, 144.

33 Kovács 1972. 82.

34 Idézi: Kovács 1972. 78.

35 Grüll 1991. 77. – Itt Lackner Kristóf Sopron történetének megírására utalt. Faut Márk krónikája ennek következtében jött létre.

36 Grüll 1991. 93.

37 Idézi: Grüll 1991. 78.

38 SKM 157. Írott emléke: Rosner Mátyás: Sopron leírása 1660-ból. Fordította Németh Sámuel. Bevezető és jegyzetekkel ellátta Csatai Endre. SSz., 1960. 300–311.

39 Kovács József László: Irodalom pártolás a reneszánsz Sopronban (1550–1631). Magyar Könyvszemle, 1977. 173–174.

40 Vö.: Rózsa György: Lackner Kristóf, a rézmetsző. SSz., 1971. 313.; Horváth 1992. 39.

41 SKM 154.; Tóth Sándor: Régészeti adatok az Elő- és Hátsókapu történetéhez. SSz., 1988. 56–77. (A teret csak a XVIII. század második felében építették be.)

42 1642-ben, 1647-ben, 1697-ben és a XVIII. század elején. A feliratok meglétéről lásd: Rózsa: Lackner Kristóf, a rézmetsző, 313. – A feliratokat közli Bél Mátyás is. Bél: i. m. Különleges rész, Sopron vármegye szabad királyi városai. I. szakasz: Sopronról. XVIII. §. A falak és a kapuk leírása. Az a torony, amely a felső kapu fölött van. Fordította Tóth Gergely.

43 Németh Noémi – Schaffer Andrea: Adalékok a tübingeni heterodoxia nyugat-magyarországi kapcsolataihoz. Magyar Könyvszemle, 1996. 223–233.; G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban. SSz., 2000. 32–33.

44 Kovács 2000. 28.

45 Összefoglalóan: Szeffü Gyula: Bethlen Gábor. Történelmi Tanulmány. A bevezető tanulmányt és a Bethlen-irodalom kiegészítő fejezetét Pamlényi Ervin írta. Budapest, é. n. [1983.] 37–142., 191–233.; Csétri Elek: Bethlen Gábor életútja. Bukarest, 1992. 85–138.

46 Kovács 2000. 28.

vármegyei főispán, Esterházy Miklós (1582–1645) ellenében,⁴⁷ Bethlen Gábor és szövetségesei mellett. Az 1620. május 31-én megnyíló beszercebányai országgyűlésen Sopronból Jakab Steiner és Artner Erhard tanácsosok mellett Lackner Kristóf vett részt, akik bár előre sejtették a békekötésről folytatott tárgyalások eredménytelenségét, változatlanul Bethlen politikájának támogatása mellett foglaltak állást.⁴⁸ 1620 tavaszán az erdélyi fejedelem ellenőrzése alatt állott gyakorlatilag az egész ország, és Sopron is megnyitotta csapatai előtt a kapukat. 1620 őszén a soproniak az Esterházy birtokokat prédáló csapatokat támogatták,⁴⁹ a november 8-án Fehérhegynél bekövetkezett vereség után azonban a helybéli katonai és politikai erőviszonyok természetesen a Habsburg párti Esterházy Miklós javára dőltek el, ami a városvezetést politikájának újrarendelésére készítette. A városnak 2.400 tallérjába, 20.000 forintjába, 200 akó borába került az 1621. május 22-re tervezett császári megtorlás kivédése.⁵⁰

Az 1621. december 31-én megkötött nikolsburgi béke által (melynek értelmében egyebek mellett Bethlen a magyar királyi koronát visszaadta Ferdinándnak) lezárult fegyveres összetűzések után, ebben a helyzetben került sor 1622. május 15-én a soproni országgyűlés megnyitására. A várost és környékét megszállták az állandó bécsi képvisellel rendelkező külföldi követségek vezető és alacsonyabb rendű diplomatái, a teljes császári udvartartás, a Titkos Tanács tagjai kíséretükkel, a bécsi hivatalnoki kar, a magyar rendek s nem utolsósorban a biztonságot felügyelő 3000 gyalogost és 1500 lovat kitevő, a császár fegyveres kíséretét biztosító katonaság. A sokezer fős vendégsereg befogadására, elszállásolására a város nem volt felkészülve, és egymaga nem is volt képes.⁵¹ Bár nádorválasztás és országbíróválasztás is történt,⁵² a leglátványosabb esemény mégis Anna Eleonóra királyné megkoronázása volt, a Bethlentől *viszaszerzett* magyar királyi koronával, melynek alapvetően fontos, az európai hatalmak felé közvetített politikai tartalma volt. Az ilyenkor szokásos ünnepi pompával, 1622. július 26-án, a helyreállított Ferences-templomban került sor erre az eseményre,⁵³ melynek során a meghatározott koreográfia alapján a német-római császárság koronázási jelvényei után a magyar koronázási jelképek (korona, országalma, jogar) felvonultatása következett. A koronázás emlékére II. Ferdinánd 1622. augusztus 4-én Sopron városának címert adományozott: szimbolikus értelemben a felsorakoztatott hatalmi jelképek sorába illesztve Sopron legfontosabb hatalmi felségjelét. A címeradományt tartalmazó oklevél,⁵⁴ a címereselevél megújítja, megerősíti és kibővíti Sopron régi hatalmi jelképeit. A bővítés a címerpajzsra vonatkozik: a rácszott

sisakra a királyi koronával ékesített, kiterjesztett szárnyú Habsburg családi kétfejű sas került. A sas sisakdísz volt, ekkor még nem képezte szerves részét a címernek. A császár saját címere egy részletének adományozása a város megjutalmazását jelentette, az uralkodó személyes, kitüntető figyelmét fejezte ki. Elfogadása viszont egyértelműen nemcsak a király-, hanem a császárhűséget is bizonyította – s nemcsak Sopron városát, hanem társadalmi összefüggésben az ország egyik szabad királyi városán keresztül a Magyar Királyság egészének hovatartozását, „pártállását” is kifejezte; a Habsburg hatalomnak e térségben való újra megszilárdult voltát demonstrálta. Az évtizedek óta országos politikai ügyekben is tevékenykedő Lackner Kristóft pedig birodalmi palotagróffá nevezik ki,⁵⁵ ami személyén keresztül magának a városnak is szólt.

A város pozícióinak megerősítése mellett a gazdasági megerősödés is látványos volt. Bár az 1622. évi soproni országgyűlés gazdaságtörténeti vonatkozásait a helytörténetírás még nem vizsgálta, azt tudjuk, hogy új, erősebb pénzt hoztak be a városba; s Bruckner Gottlieb soproni tanácsos és Payr Mihály krónikájának ez évi bejegyzései alapján⁵⁶ is joggal következtethetünk erre: e jó terméseket hozó évben a bornak, gabonának, húsnak, tojásnak és minden más élelmiszernek, de a használati cikkeknek is az ára látványosan emelkedett.⁵⁷

Az 1622. évi országgyűlésről Bél Mátyás idézett műve nem tudósít, s az 1625. évről is csak az alábbiakat írja:

„Miután a háborúság elült (jegyzetben: 1624-ben a király újból békét kötött Bethlennel), a város megint fellélegzett. Újból művelés alá vette a földeket, helyreállította az épületeket és egyben a falakat is, melyek itt-ott megrongálódtak. De a császár is megmutatta, milyen nagyra tartja a polgárok hűségét, amikor az újból meghirdetett országgyűléssel (jegyzetben: Bizonyos, hogy Ferdinánd a Sopron iránti szeretettől vezérelve rendezte újból itt az országgyűlést, melyet 1625-ben hirdetett meg szeptember 8-ra.) Sopront tisztelte meg. Ismeretes, hogy miután Esterházy Miklóst nádorrá választották, ekkor koronázták meg a birodalom örökösét, név szerint III. Ferdinándot a ferencesek templomában, az előkelők nagy tapsa mellett.”⁵⁸

Nemcsak a soproniak királypártisága, hanem az 1622. évi országgyűlés nehézkes, de sikeres lebonyolítása, ezáltal a város külföldi követek előtt eddigieknél szélesebb körű ismertetése⁵⁹ is indokolta az 1625. évi soproni helyszínválasztást. Ez alka-

55 Horváth 1971. 131–132. és Kovács 1972. 108.

56 „Mindenképp jó bor- és gabonatermő év volt, gyümölcs is sok termett.” Haus-Chronik des Bruckner Gottlieb; „...minden drága volt, a bornak akóját 15, 16, 20 és 22 forinton adták, s a marhahús fontja 34, egy tojás ára 48 dénár volt.” „A 22-es évek vége felé Erzsébet napkor a gabona vékaja 10 tallér, egy pár férfi csizma 8 ft, egy akó bor 24 ft, egy pár ökör 108 tallér volt, sőt karácsony felé egy disznó ára 25, egy ökör 150 tallér volt.” Payr György és Payr Mihály krónikája: 1584–1700. Jegyzetekkel ellátta Heimler Károly. Sopron, 1942. 17. Mindezt idézi: Réthly Antal: Időjárás események és elemi csapások Magyarországon 1700-ig. Budapest, 1962. 144.

57 A drágulást az új pénz bevezetésének tulajdonították. Uo. 144–145. – A számadásokban azonban mindez nem tükröződik. A két dolog között valóban fennáll az összefüggés, azonban éppen ellenkező előjellel, a névérték és az árfolyamérték közötti különbség tekintetében. Vö.: Huszár Lajos: Pénzforgalom és pénzügyviszonyok Sopronban. In Dányi Dezső – Zimányi Vera: Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig. Budapest, 1989. 53., 56. Nemcsak az országgyűlés időtartama alatt élénkült meg a kereskedelem, hanem ez az év folyamán mindvégig jellemző volt.

58 Bél i. m. XIII. §. A veszedelmek elszűnése után a város fellélegzik és országgyűlésnek ad helyet. A törökök ismételt támadásai. Az általuk okozott félelem Sopronban. Fordította Tóth Gergely.

59 Hiller 1993. 260. – Az országgyűlés történetéről: Hiller István: Magyar nádorválasztás és európai politika. (Az 1625. évi soproni országgyűlés nemzetközi diplomáciai vonatkozásai.) SSz., 1989. 59–70.

47 Hiller István: Politikai környezetváltozás és alkalmazkodóképesség. Eörsy Zsigmond különös alispán-sága Sopron vármegyében. SSz., 2000. (A továbbiakban: Hiller 2000.) 5–6.

48 Lackner Kristóf levele, 1620. június 19. Soproni Városi Levéltár. Lad. VI. et F. Historica et alia, 1376–1749. Fasc. VI. Num. 291. – A tárgyalások valóban eredménytelenül zárultak, a császár udvarával együtt augusztus 17-én elvonult. Augusztus 25-én a Habsburg-ház trónfosztásával az országgyűlés Bethlen Gábort magyar királlyá választotta, aki nem koronáztatta meg magát, de a választási feltételeket aláírta.

49 Hiller 2000. 6–7.

50 Horváth 1992. 42.

51 Hiller István: „Sopronból azt írhatom Méltóságodnak...” Külföldi diplomaták az 1625. évi soproni országgyűlésen. In Dominkovits Péter – Turbulay Éva (szerk.): Házi Jenő emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Sopron, 1993. (A továbbiakban: Hiller 1993.) 256–257. és Hiller 2000. 10.

52 Thurzó Szaniszló nádorrá (1622–1625), a Sopron vármegyei főispánt ugyanerre az időtartamra országbíróvá választották.

53 SKM 202–204.

54 Közli: Horváth 1992. 44–45.

lomból koronázták magyar királlyá Habsburg Ferdinánd főherceget. Hiller István forrásközlésének jóvoltából ismertek a külföldi követjelentések leírásai⁶⁰ az ünnepélyes külsőségekről, a hatalmi jelképek szerepeltetéséről, melyek a ceremónia leglényegesebb kellékei és egyben jelentéstartamának tárgyi kifejezőeszközei. Sopron részéről a polgármesternek, Lackner Kristófnak jutott a főszerep. „A külváros kapujában... gyalogosan kijöve fogadta Őfelségét, néhány udvarias szót váltott a császárral, majd a város kapujában elismételte majdnem ugyanazt a császárnak – mindkettejüktől szíves választ kapott.”⁶¹ Ennek, valamint a legrangosabb eseménynek, a királykoronázásnak köszönhetően a város és jó híre futott szét különböző német területeken, nemcsak a jelentéseknek, hanem az eseményeket megörökítő hírleveleknek köszönhetően is.⁶² Erre vonatkozóan egy jellemző példa: a korban a neves eseményeket a különböző hírlevelekben, rölapokon kivételes, csodás természeti jelenségek „szerepeltetésével” tették szimbolikus értelemben maradandóvá. Egy ilyen toposz olvasható egy 1661-ben megjelent leírásban 1625. november 27-ére vonatkozóan: „Amikor a magyar országgyűlésben II. Ferdinánd király fiát III. Ferdinándot királlyá választották, három Nap volt látható természetellenesen fehér színben, s napnyugta után szivárvány keletkezett...”⁶³ A vendéglátás olyannyira jól sikerült, hogy 1629-ben többen meg voltak arról győződve, hogy az elkövetkezendő országgyűléseket kényelmi szempontok miatt Pozsony helyett inkább Sopronban kellene tartani.⁶⁴ Az 1625. évi országgyűlés sikeréről a korabeli rölapok is hírt adtak, az augsburgi Wilhelm Peter Zimmermann műhelyének metszetét használva sablonként: ezen a Tűztorony, a városfal és a városkapu látható.⁶⁵

Az 1681. évi országgyűlést megelőző nemzetközi és hazai történelemszerű, politikai eseményekről, társadalmi változásokról e helyen most csak a Sopront konkrétan érintő tényekről szólhatunk, s ezekről is csak igen vázlatosan, utalásszerűen. Úgy tűnik, hogy a század első felében folytatott sikeres politika hatásai a szilárd politikai intézményrendszer zavartalan működésére alapozva a század második felében elsősorban gazdasági téren érvényesültek. Ebben az időszakban a kereskedelem fejlődésének következtében erősödött meg az a gazdasági elit, amely a város kapcsolatát regionális szinten mindenekelett Pozsony és Bécs felé szilárdította meg.⁶⁶ Az ekkorra kialakult infrastruktúra, a polgáriasság és az életmód kutatásának eredményei is azt mutatják, hogy a soproni városfejlődést leginkább a pozsonyi és a délnémet városokkal érdemes összevetni.⁶⁷ Ez a fejlődés a város belső intézményeinek szilárd működését is jelentette

60 Hiller 1993. 257–260.

61 Carlo Caraffa pápai nuncius jelentésében. Hiller István közlésében és fordításában. Hiller 1993. 259., 264.

62 G. Etényi: i. m. 33.

63 Türcken-Trutz und Gottes Schutz. In Betrachtung dess im vergangenem 1600. Jahr im Monat December, zu Scharosbodack, in Ober-Ungarn, am Himmel erschienen Wunderzeichens gezeiget etc. Im Jahr 1661. (H. n.) 30. Az idézett leírás valószínűleg egy korabeli kalendáriumból vett betoldás. Mindez összefüggésben áll a hazai, főleg protestáns felekezetek által népszerűsített kalendáriumok funkciójával XVII. századi kiszélesedésével: a hagyományos tudnivalók mellett a kalendáriumok – a hírlevelekhez hasonlóan – politikai töltetet is kapnak a törökök Magyarországról történő kiszorításával kapcsolatban. Bizonyos természeti jelenségek csodás megjövendölései pedig egy-egy uralkodó színrelépését jelentik. Vö.: Kovács I. Gábor: Kis magyar kalendáriumtörténet 1880-ig. A magyar kalendáriumok történeti és szociológiai vizsgálata. Budapest, 1989. 20–22.

64 G. Etényi: i. m. 33.

65 Uo. 39. – Véleményem szerint elkészítéséhez elegendő volt csupán a városi címerábrázolást ismerni.

66 Zimányi Vera: Economy and Society in Sixteenth and Seventeenth Century Hungary (1526–1650). Studia Historica, 188. sz. Budapest, 1987. 49–50., 53.

67 Összefoglalóan: Kubinyi András: Változások a középkor végi Magyarországon. Előadások a Történettudomány Műhelyéből. História Könyvtár, 2. rész. Budapest, 1993. 17.

egyben. A továbbiakban csak néhány igen jellemző példát említünk. A század második felében folyamatosan zajlott a városfal renoválása, mellyel összefüggésben kialakították a megfelelően működő infrastruktúrát: szennyvíz és esőkevezető csatornákat építettek, a patakok városi szakaszának medrét kijavították és kikövezték a kritikus helyeken, több helyen felkövezték az utakat, s nem utolsósorban átfogó köztisztasági intézkedéseket vezettek be, felelősök kijelölésével és az intézkedéseket figyelmen kívül hagyók számára az előírt szankciókkal együtt.⁶⁸ Városi alkalmazásban folyamatosan foglalkoztattak orvosdoktorokat, akik számukat tekintve a korszak folyamán nem egyszer meghaladták a hasonló nagyságú és fejlettségű német és ausztriai városokat; valamint az anyagilag megerősödött polgárság alapítványok formájában, a városvezetés pedig folyamatos évenkénti finanszírozással képes volt a városi szociális intézményeket, az iskolákat nemcsak fenntartani, hanem bővíteni is.⁶⁹ A külföldi tanulmányútra induló diákok támogatására a polgárok közül többen is alapítványokat hoztak létre, s azt is meg kell említeni, hogy 1657-től Sopron fenn tudott tartani egy másik líceumot is.⁷⁰

Az 1670-es években a többségében evangélikus tanácsurak által vezetett Sopronban az addigi belső politikai erőviszonyok némiképp megváltoznak. Az ellenreformációs törekvésekkel összefüggésben 1674-ben a városvezetést kötelezték arra, hogy a külső és a belső tanácsban az eddigi markáns evangélikus többség helyett az evangélikus és katolikus tanácsurak számaránya 50–50 %-ra módosuljon.⁷¹ Ez évtől az evangélikus tanárok és prédikátorok kitiltásának következtében egyebek mellett megszűnt a líceumok működése, az evangélikusok által létrehozott alapítványok pedig kizárólag a külföldi protestáns egyetemek soproni diákjait segíthették.

A történetíró Bél Mátyás az 1681. évi országgyűlést tárgyaló sorok előtt a figyelmet azonban más vonatkozásban is a belső történelmi irányítótá:

„Városunkat ezután a háborúk elkerülték, a sorscsapások viszont nem... a szerencsétlen polgárok számára nagyobb megrázkódtatást hoztak a tűzvészek, melyek sűrű egymásutánban (jegyzetben: az egyik 1551-ben, a másik 1663. június 2-án) keletkezvén csaknem az egész várost elpusztították. Leginkább az, amelyet gyerekek okoztak, röviddel Leopold uralkodásának kezdete után (jegyzetben: 1676-ban). Két évre rá kitört a pestis (jegyzetben: ez a pestis 1678-ban keletkezett és három hónapon keresztül több mint 2516 áldozatot szedett), s annyira dühöngött, hogy minden egyes nap leterített ötven-hatvan embert.”⁷²

A század első felében kb. 4000 lelket számláló Sopronban⁷³ az 1678–1679-ben dühöngő pestis valóban hatalmas, addig elképzelhetetlen emberveszteséget okozott. Ezen kívül többek között a karantén felállítása miatt országos vásárait sem tudta megtarta-

68 Kincses Katalin Mária: Természeti környezet, ökológiai háttér és gyógyítás Sopronban a kora újkorban. Debreceni Szemle, 2000. 4. sz. 525–527

69 Uo. 528–530., 537–542.

70 Fabinyi: i. m. 27–30.

71 Ugyanakkor azon deklarált elv alapján, hogy a szabad királyi városok templomai a városok legfőbb kegyurának, a királynak tulajdonát képezik, a soproni evangélikusok által évtizedek óta használt templomokat át kellett adni a katolikusoknak.

72 Bél: i. m. XIV. §. Egyéb sorscsapások. Fordította Tóth Gergely.

73 Thirring Gusztáv: Sopron népességének fejlődése és összetétele. Magyar Statisztikai Szemle, 1931. 1. kötet. 407–453.; Uő.: Sopron népessége a 18-ik század elején. SSz., 1937. 161–172. és Granasztói György: Becslés Sopron XVI–XVII. századi lélekszámára. Történelmi Szemle, 1970. 275–375. Adókimutatások alapján készült számításai szerint a XVI. század közepén kb. 2950 fő, a XVII. század első felében kb. 4000 fő, a XVII. század második felében kb. 3500 fő lakott Sopronban.

ni.⁷⁴ Ehhez kapcsolódott az évtizedek óta nem tapasztalt hideg tél, a szárazság és ennek következtében a kirívóan rossz gabona- és szőlőtermés.⁷⁵ A helyzet 1680 februárjától változott meg némiképp, a járvány elmúltá ellenére ugyan az országos vásárokat továbbra sem tarthatták meg, ám a belsőket igen, s a krónikaíró Csányi János megjegyvezte azt is, hogy „az 1680-as év olyan borév volt, amilyenhez hasonló már néhány éve nem fordult elő, oly sok és egyúttal jó bor termett”.⁷⁶

Ilyen körülmények között a soproniak nem készülhettek oly módon az 1681. évi országgyűlésre, ahogyan ez módjukban állott a század második évtizedében. Így a dieta lebonyolításának híre váratlanul érte őket. Ezen a gyűlésen az európai udvarok diplomáciai képviselőinek jelenlétével ismét koronázás volt, I. Habsburg Lipót (1640–1705) német-római császár, magyar király harmadik feleségét, Eleonóra Magdaléna Teréziát (1665–1720) koronázták meg a Pozsonyból erre a célra áthozott koronázási jelvényekkel, melyeket a bevett protokoll szerint ugyan nem hordtak körül a városban, de a városháza ablakából azért megmutatták. A koronázás a ferencesek templomában történt, magát a koronázást és a koronázási menetet a korabeli nyomtatott röplapok is megörökítették.⁷⁷ A koronázás idejére a városkapukat bezárták, a templom és a kapuk előtti téren a Mansfeld-ezred négy százada és jelentős számú lovasság biztosította a díszsorfalat és a rendet. A december 9-én lezajló koronázás előtt Sopron két ízben került a történészek középpontjába a reprezentációs események sorában. Először természetesen akkor, amikor május 22-én a polgármester a Bécsi kapunál átnyújtotta a város kulcsát a császárnak,⁷⁸ másodszor pedig akkor, amikor, 1680. szeptember 16-án délben a még 1676-ban teljesen leégett várostorony helyébe nagy nehézségek árán állított új toronyra fölhelyezték az új csúcsgömböt, immáron a bronzból készült, 0,33 méteres, kétfejű sassal ékesítve. Daniel Suttinger 1681. évi metszete a tűzvészek után épülő barokk városképen kívül ezt is megörökítette az esemény kapcsán.⁷⁹

A Sopron életében is és az országos politika terén is igen jelentős változásokat hozó országgyűlés a Thököly Imre (1657–1705) féle politikai mozgalom előretörésével megszületett kényszerű bécsi kompromisszumkészség jegyében zajlott s a rendi alkotmányosság visszaállítását, Esterházy Pál (1635–1713) személyében új nádor megválasztását és a protestánsok szabad vallásgyakorlatát eredményezte.⁸⁰ Ez utóbbi Sopront is érintette: 1682. július 9-én a városban ismét megnyithatták az evangélikus líceumot, bár nem városi fennhatóság alatt működtetve, hanem felekezeti alárendeltséggel.⁸¹

Annak tisztázása viszont, hogy ezen országgyűlés lebonyolítása milyen konkrét, kézzelfogható (azonnali) gazdasági hasznot és hosszabb távú megerősödést eredményezett, a továbbiakban még a soproni helytörténetírás feladatai közé tartozik. Bél Mátyás idézett megállapítása, mely szerint (a dekrétumok sorában a 45. törvénycikk-

⁷⁴ Réthly: i. m. 221.

⁷⁵ Uo. 221–222.

⁷⁶ Idézi Réthly: i. m. 223.

⁷⁷ Horváth 1992. 51–52.

⁷⁸ Horváth 1992. 51.

⁷⁹ Rózsa György: Daniel Suttinger soproni látképe 1681-ből. Művészettörténeti Értesítő, 1998. 137–141.

⁸⁰ Az 1681. évi országgyűlés irodalma igen gazdag, az itt elért országos jelentőségű törvények, megállapodások tárgyalása nem feladatunk. Az 1681. évi országgyűlés jelentőségéről, a rendi alkotmányosság és a protestáns vallásszabadság visszaállításáról összefoglalóan irodalommal: Pach Zsigmond Pál (főszerk.) – R. Várkonyi Ágnes (szerk.): Magyarország története 1526–1686. 2. kiadás. 2. kötet. Budapest, 1987. 1237–1242., 1835–1837.

⁸¹ Fabiny: i. m. 34.

ben) az uralkodó a város számára ismét engedélyezte a Bécs felé történő borkivitelt (nemcsak a soproniaknak),⁸² az előremutató, a század elején rendezett országgyűlésekkel valóban párhuzamba állítható eredményt mutat. Az is az alaposabb vizsgálatokat igénylő kérdések közé tartozik, hogy a soproni városvezetés a politikai erőviszonyokat tükröző kompromisszumok értékelésekor a konkrét, várost érintő kérdésekben a továbbiakban hogyan foglalt állást, s ezt milyen indokok, megfontolások alapján tette. Ehhez jó alapot szolgáltat Horváth Zoltán azon általános érvényű megfigyelése, mely szerint a XVIII. század első felében a Dobner Nándor (1652–1730) városbíró által vezetett magisztrátus markánsan kiállt az 1709., 1715. évi országgyűléseken a protestáns vallásszabadság mellett.⁸³ Ugyanakkor tudjuk, hogy a Rákóczi-szabadságharcot követő évek belső helyreállítási munkálatainak befejeztével – mintegy szimbolikus értelemben – 1715-ben a Szent György-templom karzatának középpontjában a császári koronát viselő, fekete, kétfejű sást örökítették meg.

‘LET THE ANTIQUITIES OF SOPRON SHINE...’

SYMBOLS OF POWER,

REPRESENTATION OF THE TOWN AT THE PARLIAMENTARY SESSIONS

IN SOPRON IN THE 17TH CENTURY

Among the official, contemporary representations of the early modern times’ coat-of-arms of the royal free borough of Sopron, six depictions of the coat-of-arms bestowed before 1622, and only four of the subsequent one have been known so far, from calendars, engravings, diplomas and old prints.

Calendars, published regularly in Vienna between 1562–1708, on the right side of the bottom of their title page, represent the coat-of-arms of Sopron, with the serrated castle wall of three towers, a star above the two outermost, slim towers each, and the open town gate in the wall of the massive centre tower. The castle wall with the three towers was already to be found in the signet bestowed by Charles Robert (1308–1342) in 1340, while the two stars appeared in 1411, in the so-called ‘smaller signet’. Subsequent representations of the coat-of-arms can be connected with the name of town magistrate and mayor Kristóf Lackner (1571–1631). In a 1602 portrait of the lawyer, newly raised to nobility, the coat-of-arms of Sopron is represented. In 1610 he made an etching, which depicted the view of the town, and in which the coat-of-arms of the town is surrounded by a wreath, with the text ‘Tvrris et fortitudo mea Devs’ above. In his so-called ‘emblematic-hieroglyphic king’s book’, published in 1613, the coat-of-arms of Sopron is also represented, together with an explanation: ‘Let the antiquities, clear sky, rich meadows, excellent lords, good administration, strong walls, vineyards and magnificent grapes of Sopron shine.’ In his 1619 work, titled ‘Maiestatis Hungariae Aquila’, the town is visualised in the form of a coat-of-arms drawn in a globe, with a one-headed eagle sitting on top.

The new coat-of-arms of 1622 is represented in the grant, enhanced with the imperial Hapsburg dynasty’s two-headed eagle, as a crest. The use of a new signet was introduced at the same time, which, on an oval escutcheon, depicted a castle wall with three towers and an open gate, the legend of the ‘greater signet’ being divided by the two-headed eagle. The same coat-of-

⁸² Lásd: Márkus Dezső (szerk.): Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1526. 1657–1740. Budapest, 1901. 298–299.

⁸³ Horváth 1992. 54–55.

arms can be seen in the etching of Michael Zakarias, with the delineation of Sopron, dating from 1700. The next memorabilia, an 18th century coat-of-arms, carved in wood, is most likely from the old town hall's council chamber (to be currently seen in the Museum of Sopron). Finally, this version has survived in three different guild's 18th century certificates of mastership, all issued on the basis of the same wood engraving.

The volume of Mátyás Bél's (1684–1749) '*Notitia Hungariae...*', which deals with the county of Sopron, has not been printed. This study gives account of a hand-painted coat-of-arms of Sopron, found in one of the work's manuscript pages bound together. Mátyás Bél connects the visual aspects of the 1622 coat-of-arms with the events of the 1681 parliamentary session in Sopron. The association of the two political roles of the town was not accidental. From the study's point of view, the 1625 parliamentary session is also remarkable.

The vindication of the town's interests at the parliamentary sessions, which were diplomatic events of national and – due to a coronation – of European significance, were very spectacular, with expressing gestures of sovereign honour, confirming the town's emblems of power, on a representative basis. The efforts were attended by success, as they had led to the town's political stabilisation and economic consolidation, from time to time. Among the reasons of the successful policy, the devices and channels of information, having been given in Sopron, should be mentioned, which were satisfactory at the contemporary level, with up-to-date news of national and also international politics. Furthermore, the town had an appropriately educated set of leaders, who, having been well-informed of national and international affairs, had wittingly applied the symbols of power to propagandistic purposes. As a conclusion, it can be laid down that means of the conscious and strong propaganda of Sopron can be easily demonstrated as early as in the first decade of the century.